

ACTA UNIVERSITATIS SZEGEDIENSIS
DE ATTILA JÓZSEF NOMINATAE

ACTA JURIDICA ET POLITICA

Tomus XXVI.

Fasciculus 2.

MARTONYI JÁNOS

A bírói ítéletek indokolása

SZEGED

1979

Redigunt

GYÖRGY ANTALFFY, ÖDÖN BOTH, ANTAL FONYÓ, ISTVÁN KOVÁCS,
JÁNOS MARTONYI, KÁROLY NAGY, ELEMÉR PÓLAY, JENŐ SZILBEREKY

Edit

*Facultas Scientiarum Politicarum et Juridicarum Universitatis Szegediensis
de Attila József nominatae*

Nota

Acta Jur. et Pol. Szeged

Szerkeszti

ANTALFFY GYÖRGY, BOTH ÖDÖN, FONYÓ ANTAL, KOVÁCS ISTVÁN,
MARTONYI JÁNOS, NAGY KÁROLY, PÓLAY ELEMÉR, SZILBEREKY JENŐ

Kiadja

*A Szegedi József Attila Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara
(Szeged, Lenin krt. 54.)*

Kiadványunk rövidítése
Acta Jur. et Pol. Szeged

ISSN 0563—0606

I.

BEVEZETÉS

Karunk tudományos kiadványsorozatának az 1971. évben megjelent XVIII. kötetében az *államigazgatási aktusok* indokolásával összefüggő problémákat elemeztük.¹

Az akkor és most tárgyalt téma közös vonása, hogy az állam közigazgatási és igazságszolgáltatási szerveinek akaratnyilvánításai (határozat, ítélet) képeztek, illetve képezik vizsgálat tárgyát, mégpedig nem rendelkező részük, hanem az azt kísérő *indokolás* tekintetében. E kétféle állami tevékenység gyakorlását illetően — a már hosszabb idő óta általánosan elfogadott megoldás szerint — a *bíróságok által hozott ítéletek* megindokolásának, motivációjának kötelezettségét a jogi szabályozás erőteljesebben és szélesebb körűen érvényesíti, mint a közigazgatási szervektől eredő rendelkezések indokainak kötelező kifejtését. Ez főleg abban fejeződik ki, hogy a bírói ítéletekhez mindig kapcsolódik indokolási kötelezettség; legfeljebb arról lehet szó, hogy a bíróság egyszerűsített (rövidített) indokolást fűz az ítélet rendelkező részéhez. Ezzel szemben a konkrét *közigazgatási döntések*hez csak akkor fűződik indokolási kötelezettség, ha egyrészt írásos határozati formába foglalta őket a kibocsátó szerv, és másrészt külön fellebbezéssel megtámadhatók. Amely esetekben a törvény szerint a szóbeli közlés is elegendő, vagy az írásbeli közlésnek nem kell a határozati kelleknek megfelelő formában történnie, illetőleg a határozatot önálló fellebbezéssel nem lehet megtámadni, az indokolási kötelezettség nem áll fenn.

Hivatkozott 1971. évi publikációnkban annak a körnek a minél határozottabb megvonására törekedtünk, amelyen belül az *államigazgatási aktusok* indokolási kötelezettségének érvényesülnie kell. Ennek a területnek a kijelölése során néhány olyan vitás kérdés merül fel — különösen a kötelező indokolás szabálya alá eső államigazgatási határozatok különböző fajai és többé-kevésbé diszkrecionális mérlegelésen alapuló volta miatt —, amelyen a bírói ítéletek indokolásával kapcsolatosan nem vetődik fel. Ugyanekkor mind a polgári, mind a büntető perekben döntő bíróságok eljárásáról szóló törvények világosan és részletezően előírják a *bírói ítélet* tartalmát és ennek keretében az indokolásba felveendő adatokat is; ennek ellenére a bírói indokolás terjedelme, tartalma és megszövegezése tekintetében is jelentkeznek sajátos problémák, amelyekről a továbbiak során szólni fogunk.

Tanulmányunkban a bírói ítélezés *legfontosabbnak érzett három területét*: a polgári és a büntető perekben való döntést, valamint az államigazgatási határozatok bírói felülvizsgálatát tesszük az ítélet indokolásának szerkezetére

¹ *Martonyi János*: Az államigazgatási aktusok indokolása. Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae, Acta Juridica et Politica. Tomus XVIII. Fasciculus 2. Szeged, 1971. 24 oldal.

és tartalmára befolyással bíró körülmények szempontjából vizsgálat tárgyává. Ezek tárgyalása után külön fejezetekben foglalkozunk a polgári perek fogalmi körébe tartozó társadalombiztosítási perekben, munkaügyi perekben és gazdasági perekben hozott bírói ítéletekre, illetve indokolásukra vonatkozó egyes speciális előírásokkal.²

II.

A BÍRÓSÁGOK FELADATÁRA VONATKOZÓ ÁLTALÁNOS TÉTELEK

A bíróságokról szóló 1972. évi IV. törvény³ 3. § (1) bekezdése szerint a Magyar Népköztársaság bíróságai büntető ügyekben, polgári jogi ügyekben, családjogi vitákban (a családjogot a szocialista magyar jog a polgári jogból kivált, külön jogágnak tekinti), végül a munkaügyi vitákban és a szövetségi tagsági viszonytal kapcsolatos jogvitákban döntenek.⁴

A 3. § (2) bekezdése kimondja, hogy az előbbi felsorolásban szereplő ügyekben, törvényben vagy minisztertanácsi rendeletben meghatározott esetekben (például birtokvitákban) más, nevezetesen államigazgatási szerv is eljárhat. Az állampolgárok alapvető jogait és kötelességeit érintő ügyben azonban a szerv határozata ellen *a felek* — jogszabályban meghatározott esetekben — *a bírósághoz fordulhatnak*.

Az államigazgatás munkájának területén a törvényesség egyik fontos biztosítékát jelenti a törvény 4. § (1) bekezdése, amely szerint jogszabályban meghatározott esetekben *a bíróság vizsgálja felül az államigazgatási határozatokat*. Ezt a felülvizsgálatot hazánkban a rendes bíróságok végzik és nem külön közigazgatási bíróságok (mint 1896—1949 között történt), tehát a közigazgatási bíráskodás sui generis intézménye ma nem szerepel nálunk a bírósági utak fajái között. Önálló alkotmánybíróságok pedig sem a felszabadulás előtti burzsoá jogintézmények között nem voltak, sem az azóta kiépült szocialista jogrendszerben nincsenek.

Már korábbi jogszabályok (így az 1954. évi első bírósági szervezeti törvény, majd az 1957. évi törvény az államigazgatási eljárás általános szabályairól) kimondották, hogy ha a bíróság valamely ügyben hatáskörét vagy ennek hiányát megállapítja, ez a döntés *minden más* (nevezetesen államigazgatási) *szervre kötelező*. A bíróságokról szóló 1972. évi törvény 5. § (1) bekezdése ezt a tételt kibővíti a bíróságnak az anyagi jogi kérdésben hozott határozata obligatorius voltának kimondásával, vagyis a bíróságnak az ügy érdemében hozott határozatát is kötelezővé teszi minden más, nem-bírói szervre.

² A bíróságok polgári eljárásának körébe tartozó gyakoribb perfajták áttekintését — ezek mennyiségét jelző adatokkal kísértén — lásd *Szilbereky Jenő* monográfiájában: *A polgári eljárás funkciója és hatékonysága*. Budapest, 1977. 24—31. old.

³ Szövegét és hivatalos indokolását lásd „A bíróságokra vonatkozó jogszabályok” című kötetben. Összeállította és jegyzetekkel ellátta *Kertész István és Tóth Györgyné*. Budapest, 1975. 318 oldal.

⁴ A bírósági szervezet részei a Legfelsőbb Bíróság, a megyei bíróságok, a járásbíróságok, a munkaügyi bíróságok és a katonai bíróságok (1972. évi IV. törvény 15. § [1] bekezdése.)

A POLGÁRI BÍRÓI ÍTÉLET INDOKOLÁSA

1. Ami a *polgári pereket* illeti, a legutóbb az 1972. évi 26. számú törvényerejű rendelettel módosított és kiegészített polgári perrendtartás (Pp.),⁵ az ítéletnek ún. fejrésze és ún. zárórésze (amelyek mindkettlen formai jelentőségűek) közé helyezi az ítélet érdemi részének kifejtését.

A Pp. 220. §-a szerint a bírói ítélet fejrészenek néhány bevezető és eligazító jellegű adatot kell tartalmaznia; így a bíróság megjelölését és a bírósági ügyszámot, a feleknek és képviselőiknek nevét, foglalkozását, lakóhelyét és perbeli állását, valamint a per tárgyának megjelölését.

Az *érdemi rész* közelebbről — a legtöbb állam jogában megkülönböztetett három alkotóelemként — *rendelkező részből*, *perorvoslati záradékból* és *indokolásból* áll.⁶

A marasztalás iránti keresetnek való helytadást vagy a kereset elutasítását, illetőleg a megállapításra irányuló kereset nyomán valamely jogviszony fennállását vagy fenn nem állását kimondó, a *rendelkező részben* foglalt bírósági döntés — amelyet egyéb előírások is kiegészíthetnek, például a teljesítési határidő megállapítása, vagy a perköltség viseléséről való rendelkezés — az ítéletnek nyilvánvalóan legfontosabb eleme.

Az ítélet rendelkező részét követi a bíróságnak a *perorvoslati lehetőségről*, vagyis arról nyújtott tájékoztatása, hogy az ítélet ellen van-e helye fellebbezésnek, és azt milyen szervnél és mennyi időn belül lehet benyújtani.

Rendkívül nagy jelentőséget kell tulajdonítani az ítélet érdemi része harmadik elemét képező *indokolásnak*, amelynek feltétlenül tartalmaznia kell egyrészt a tényállás-megállapítást, másrészt azokra a jogszabályokra való hivatkozást, amelyekben a bíróság ítélete alapszik.

Ami a *tényállás-megállapítást* illeti, ennek keretében a bíróság megjelöli az általa valónak elfogadott tényeket és a rájuk vonatkozó bizonyítékokat. A bíróságnak ennek kapcsán meg kell említenie azokat a körülményeket, amelyeket a bizonyítékok mérlegelésénél irányadónak vett, valamint utalni kell azokra az okokra, amelyek miatt valamely tényt nem talált bizonyítottnak, vagy amelyek miatt a felajánlott bizonyítást mellőzte.

Az indokolásban másfelől ki kell fejtenie a bíróságnak *jogi álláspontját*, amelyet az általa valónak elfogadott tényállásból levont és amelynek megfelelően hozott a perben az ítélet rendelkező részébe foglalt döntést.

A Pp. megjelöli azokat az eseteket, amelyekben a bíróságnak csak *egyszerűsített (rövidített) indokolást* kell ítéletéhez készítenie. Ez a helyzet a jogról

⁵ Szövegét és a Légfelsőbb Bíróság hozzá fűződő elvi iránymutatásait lásd a „Polgári peres eljárás” című kötetben. Összeállította Gellért György és Zoltán Ödön, Budapest, 1976. 959 oldal.

⁶ Az ítélet érdemi részét alkotó e három elemnek, valamint az ítélet fajainak és a végzésnek itt következő kifejtését Névai László és Szilbereky Jenő professzorok „Polgári eljárásjog” című egyetemi tankönyvében foglaltakra alapoztuk (3. átdolgozott kiadás, Budapest, 1974. 405—411., 416—420. és 427. old.).

Figyelembe vettük emellett a Szilbereky Jenő és Névai László szerkesztésében megjelent és Gellért György által lektorált „A polgári perrendtartás magyarázata” című, nagy terjedelmű törvénykommentárt (különösen az I. kötet 1061—1073. oldalain és a II. kötet 1501—1529. oldalain foglaltakat). Budapest, 1976. Két kötetben 2171 oldal.

való lemondás, illetve a jog elismerése alapján hozott ítélet esetében, amikor a tényállás rövid leírása mellett csak a lemondásra, illetőleg az elismerésre kell utalni. Ugyancsak megfelelőnek tekintni a törvényhozó a rövidített indokolást a ténybeli és jogi megítélés szempontjából egyszerűnek minősülő ügyben; ilyenkor az ítélet indokolásának szintén csak a megállapított tényállás rövid leírását kell tartalmaznia, valamint — utalásként — az alkalmazott jogszabályokat kell feltüntetnie. Ezt az utóbbi megoldást kell követni abban az esetben is, ha a határozat kihirdetése alkalmával a fellebbezésre jogosultak e jogukról valamennyien lemondtak.

A bírói ítélet legterjedelmesebb részét általában az indokolás képezi (az egyszerűsített, illetve rövidített indokolás eseteit itt figyelmen kívül hagyva). Az *indokolással szemben* azt a kettős *követelményt* kell támasztani, hogy a bíróság által az indokolásban összefoglalt tényállásnak és jogi álláspontnak egyrészt az objektív igazságot kell kifejeznie, másrészt meggyőző erővel kell bírnia a felek irányában. Érdemes itt megemlíteni, hogy az ítéletnek nemcsak rendelkező része, hanem indokolása is megtámadható jogorvoslattal.

Az indokolás megszővegezésénél nem kell túllépni a szükséges mértéken és el kell kerülni a felesleges terjengősséget. A magyar polgári eljárásjogi irodalomban ezért kifejezést nyert az a felfogás, hogy jogszabályban kellene előírni az ítéletek indokolásának a lehető legrövidebbre való korlátozását.⁷ Vonatkozik ez mind a tényállás megállapítására, mind az ezen alapuló jogi okfejtésre. Ugyanekkor vannak az indokolásnak el nem hagyható elemei is, így például az alperes védekezésének összefoglalása. Amennyiben az indokolási kötelezettségnek az elsőfokú bíróság nem tesz eleget, úgy határozatának hatályon kívül helyezésére kerülhet sor, de csak abban az esetben, ha az iratokból nem állapítható meg, hogy az elsőfokú bíróság döntését mire alapította.

Az ítélet érdemi részét követően, *zárórészként* az ítélelhozatal helyének és idejének megfelelő keltezését és aláírásokat tartalmaz az ítélet.

2. A jogvitát érdemben eldöntő ítéleten kívül a Pp. szól az ezt megelőző részületről és közbenső ítéletről, illetve az ítélelhez utólag hozzájáruló kiegészítő ítéletről.

Részüleletet akkor hozhat a bíróság, ha egyes kereseti kérelmek önállóan is elbírálhatók, illetve egyes kérelmekre nézve további tárgyalásra már nincs szükség, vagy a többi kereseti kérelem eldöntése végett a tárgyalást el kell halasztani.

Közbenső ítéletet akkor hozhat a bíróság, ha a kereset jogalapja és összecszerúsége elkülöníthető, nevezetesen a jogalap megáll, de az összecszerúség még tisztázásra szorul. Ilyenkor a bíróság a jog fennállását mintegy „előzetesen” megállapíthatja. A részülelet és a közbenső ítélet is a per célszerű (gazdaságos) vitelet, s egyúttal a per érdemében végsőleg döntő bírói ítélet teljességét, kimerítő voltát szolgálja; egyfelől ne maradjon ez az érdemben és teljesen döntő ítélet „infra petita partium”, hanem merítse ki valamennyi kérelmeket, másfelől pedig „ne eat iudex ultra petita partium”, vagyis ne terjeszkedjék túl a bíró a felek kérelmein.

A pert érdemben eldöntő ítélet bizonyos hiányosságai *kiegészítő ítélet* hozatalát tehetik szükségessé. Kiegészítésnek rendszerint akkor van helye, ha az ítélet nem tartalmaz döntést valamely olyan kérdésről, amelyre nézve a bíró-

⁷ Szilbereky Jenő: Társadalmi fejlődés és a polgári eljárás. Budapest, 1973. 184. old.

ságnak rendelkeznie kellett volna, nevezetesen például nem döntött a kereseti kérelem vagy ellenkérelem valamely része felől, a perköltség összege vagy viselése tárgyában, avagy az ítélet előzetes végrehajthatósága felől. Az ítélet kiegészítését annak közlésétől számított 15 nap alatt bármelyik fél kérheti. A kérelemről a bíróság tárgyalás alapján határoz. Ha a bíróság a kérelemnek helyt ad, kiegészítő ítéletet hoz; a kérelem elutasítása végzéssel történik.

3. Az ítélet és a végzés viszonya egyébként általában úgy jellemezhető, hogy a bíróság a per érdemében ítélettel, a per során felmerült nem érdemi kérdésekben végzéssel határoz. A végzésbe azonban kivételesen döntés foglalható a per érdeméhez tartozó *anyagilag jogi kérdésekben* is. Így például a bíróság végzése a keresetlevelet időelőttiség vagy a bírói úton való érvényesíthetőség kizártsága címén idézés kibocsátása nélkül elutasítja és a pert ugyanebből az okból megszünteti, a felek közötti egyezséget jóváhagyja, vagy a jóváhagyást megtagadja stb. A legtöbb végzés mégis *eljárásilag természetű*; származhatnak a bíróság eljáró tanácsától, ennek elnökétől, vagy egyesbírótól; széles körben szolgálják a tárgyalás rendjének fenntartását és a gazdaságos pervezetést.

A végzés szerkezete, alkotóelemei tekintetében a Pp. megfelelően alkalmazni rendeli az írásba foglalt ítélet szerkezetére vonatkozó szabályokat. Ezekkel szemben a végzést illetően néhány formai egyszerűsítő rendelkezést érvényesít; az érdemi szövegrészekre nézve főleg azt kell megjegyeznünk, hogy indokolást csak az olyan végzéshez kell fűzni, amely külön fellebbezéssel megtámadható. Ezen valamivel túlmenő egyszerűsítés az, hogy a felek között létrejött egyezséget jóváhagyó végzést — bár ellene van helye külön fellebbezésnek — nem kell megindokolni, hanem csak a jóváhagyást megtagadó végzést.

4. A polgári peres eljárás során hozott határozatok alakai és anyagi jogerejére vonatkozó rendelkezések közül csak arra a tételre kívánunk röviden kitérni, amely szerint a jogerő következményei kizárólag a bírósági döntéshez (nevezetesen ennek rendelkező részéhez) fűződnek, az ítéletnek a döntésen kívüli egyes részeihez (ténymegállapítások, a bizonyítékok mérlegelését illető állásfoglalások stb.) nem kapcsolódik jogerő-következmény. Ez a gyakorlatban nem jelenti azt, hogy a jogerő tárgyi keretei szigorúan csak az ítélet rendelkező részére terjednek ki és egyáltalán nem vonatkozhatnak az indokolásra. Kivételesen előfordul ugyanis — bár ezt kívánatos elkerülni —, hogy az *indokolás* is tartalmaz döntés jellegű rendelkezést és ekkor erre is vonatkoztatni kell a jogerőt. Az ebből adódható bizonytalanság kiküszöbölése érdekében azonban nézetünk szerint az a célszerű, ha a bíróság valamennyi döntés jellegű megállapítását az ítélet rendelkező részébe foglalja bele.

Polgári eljárásjogi irodalmunkban egyébként régóta vitatott kérdés, hogy a bírói ítéletből mi emelkedik jogerőre; az ítélet rendelkező része, indokolása, avagy mind a kettő, vagy pedig önmagában egyik sem.

Amint ezt Farkas József erről szóló tanulmányában⁸ összefoglalja, a XX. század első negyedének legtekintélyesebb perjogásza, Magyary Géza több kiadásban megjelent egyetemi tankönyvében azt tanította, hogy csak az ítélet rendelkező részéhez fűződnek a jogerő következményei, az ítélet indokolásához nem.

Schönvitzky Bertalannak ezzel szemben az volt az álláspontja, hogy a per-

⁸ Farkas József: A jogerő személyi hatálya és tárgyi terjedelme a polgári eljárásban. Jogtudományi Közöny, 1977. 2. sz. 66—78. old.

ben a jogállítas feletti döntés emelkedik jogerőre; irányadó ebben a tekintetben elsősorban az ún. rendelkező rész, de azzal logikai egységet alkot az ítélet indokolása is. Ezen némileg túlmenő felfogásnak adott hangot Sárffy Andor, aki arra mutatott rá, hogy a tételes jog nem tesz különbséget az ítélet rendelkező része és indokolása között. Az indokolás is tartalmazhat tehát — mint erre már utaltunk — rendelkező jellegű megállapításokat. A jogerő szempontjából ezért nem tekinthetjük döntőnek azt, hogy a bíró a rendelkezést hol fogalmazta meg, a rendelkező részben-e, vagy az indokolásban.

Farkas József megállapítja, hogy az 1911. évi I. törvénybe foglalt régi polgári perrendtartáson alapuló irodalmi álláspontokat mind lényegüket, mind terminológiájukat tekintve revízió alá kell vennünk és azt a tételt kell elfogadnunk, hogy az ítéletből a kereset tárgya feletti döntés emelkedik jogerőre. A kereset tárgya feletti döntést pedig az esetek túlnyomó többségében a rendelkező rész és az indokolás együttesen tartalmazza, tehát nem csupán a rendelkező rész válik jogerőssé. Ugyanakkor nem lehet azt sem állítani, hogy az indokolás is a maga egészében jogerőre emelkedhetik. Nyilvánvaló ugyanis, hogy az indokolás olyan megállapításokat is foglal magában, amelyek nem tartoznak a kereset tárgya feletti döntéshez és ezért nem emelkednek jogerőre.

IV.

A BÜNTETŐBÍRÓI ÍTÉLET INDOKOLÁSA

1. A polgári peres eljárás eredményeként hozott bírói ítéletek indokolására vonatkozó szabályok összefoglalása után foglalkoznunk kell az igazságszolgáltatás másik fő ága, a büntetőeljárás területén hozott bírósági határozatok indokolásának szabályozásával. Ezeket az előírásokat a büntetőeljárásról szóló 1973. évi I. törvény (Be.)⁹ 163. §-ának (4) bekezdése, illetve 220. §-ának (3) bekezdése tartalmazza. A szóban levő 163. § (4) bekezdésének fogalmazása szerint a határozat indokolása — ha e törvény másként nem rendelkezik — tartalmazza a tényállást és a bizonyítékok értékelésével számot ad arról, hogy a bíróság azt miért állapította meg; kifejti a határozat rendelkezéseinek indokait és megjelöli az azok alapjául szolgáló jogszabályokat. A bírói határozat indokolása tehát a büntetőeljárásban is egyrészt a tényállás és a bizonyítékok összefoglalásából,¹⁰ másrészt a bíróság által a tényállásra alkalmazott jogszabályok felsorolásából áll.

A büntetőeljárásban — annak természetéből következően — az ítélet indokolása a Be. 220. § (3) bekezdése értelmében tartalmazza még a vádlott korábbi büntetéseiire vonatkozó adatokat, továbbá a bizonyítás kiegészítése iránti vagy egyéb indítvány elutasításának okát; végül, amennyiben a bíróság a szakvéleményt nem fogadja el, ennek okait.

⁹ Szövegét, valamint általános és részletes miniszteri (hivatalos) indokolását lásd „A büntetőeljárás” című kötetben. Összeállította és jegyzetekkel ellátta László Jenő és Moldoványi György, Budapest, 1975. 715 oldal.

A büntetőeljárás szabályainak ennél is részletesebb kifejtését adja „A büntetőeljárás kommentárja” című nagyméretű kiadvány. Szerkesztette Jászai Dezső, lektorálta Király Tibor és Nagy Zoltán. Budapest, 1967. Két kötetben 1863 oldal.

¹⁰ A bírósági ítélet mint egész igazságának és az ítélet indokolásába foglalt egyes kijelentések igazságának nem azonos voltára figyelmeztet Király Tibor: „Büntetőítélet a jog határán” című monográfiájában. Budapest, 1972. 183. old.

Az indokolás tényállási részével kapcsolatosan irányelvül szolgál, hogy a tényállás indokolásaként nem lehet a bizonyítási eszközök egyszerű felsorolásával megelégedni, hanem a bíróságnak ki kell mutatnia, hogy a bizonyítékok *értékelése* miatt eredményezte szükségszerűen a megállapított tényállást.

Nyilvánvaló tehát, hogy az indokolás a büntetőperben is az ítélet egyik fő része, amely az ítélet szövegében a rendelkező rész után következik. A döntés meghozatalának szellemi folyamatában azonban előbb alakul ki az indokolás (amely magában foglalja a tényállást), és csak azután az ebből levonható jogi következtetéseket tartalmazó rendelkező rész. Az ítélet indokolása ugyanis a rendelkező rész létrejöttének az alapja.¹¹

2. Az indokolás elején a bíróság leírja a *tényállást*, amelyet valóként állapított meg. A tényállásnak *két része* van. Az első részben a bíróság megjelöli a vádlott *személyi körülményeit*, amelyeknek az ügy eldöntése szempontjából jelentőségük van.

A tényállás másik része annak a *múltbeli eseménynek*, illetőleg eseményeknek a leírása, amelyeknek megtörténtét a bíróság a bizonyítékok alapján megállapította. E történeti tényállásrészbe a *jogilag releváns mozzanatok* kerülnek, ideértve azokat is, amelyeknek a *büntetés kiszabása szempontjából* fontosságuk van, például az okozott kár vagy sérelem nagyságát, a cselekmény motívumait. Nem hiányozhatnak tehát a tényállásból azok a körülmények, amelyek a minősítést, a büntetés kiszabását befolyásolják.

Ha a bíróság *felmentő ítéletet* hoz, ebben is összefüggően le kell írni azt a tényállást, amely a bíróság által megállapítható volt, rá kell azonban mutatni azokra a tényekre, amelyek a felmentést *indokolták*, tehát például a büntethetőséget kizáró okokra.

A bíróság a megállapított tényállást *bizonyítékokra* alapítja. A bizonyítékokat a bizonyítási eszközökből; a vádlott, a tanúk vallomásából, a szakértői véleményből, tárgyi eszközökből (irat, fénykép stb.) meríti. Hivatkozni kell név szerint azokra a *tanúkra*, akiknek vallomása az ítéleti tényállás megállapítására vezetett, valamint a *szakértői véleményre*, amelyre támaszkodott a bíróság az ítélet megalkotásában.

Előfordul, hogy a tanúvallomások és a vádlott vallomása *ellentétben állnak*. Az indokolásban ezért meg kell jelölni azokat az okokat, amelyeknek alapján a bíróság valamely bizonyítási eszköznek, például a tanúvallomásnak hitelt adott, illetőleg nem adott hitelt. Ha a bíróság a szakértő véleményét nem fogadja el, ennek okát részletesen ki kell fejteni.

3. A bíróság köteles az ítélet egyes rendelkezéseit *jogilag is megindokolni*. Különösen áll ez a cselekmény szándékossá vagy gondatlanná minősítésére. Az alkalmazott büntetéseknek, illetőleg intézkedéseknek jogi indokolása ugyancsak szükséges. Ez az indokolás természetesen összefügg a tényállással. Ha a bíróság például a büntetés végrehajtását felfüggesztette, vagy a büntető törvénykönyv (Btk.) 87. §-ának alkalmazásával a büntetést enyhítette, ennek indokolására ki kell térni. Ha a Btk. különös része alternatív büntetési nemet állapított meg, a bíróságnak indokolni kell a választását. Az indokolás a *rendelkező rész minden elemére* kiterjed: a polgári jogi igény eldöntésére, a bűnügyi költségek megállapítására stb.

¹¹ Az itt következő, a büntetőítélet indokolásának elemeire vonatkozó fejtegetések során vezérfonalul szolgált számunkra a „Magyar büntetőeljárás jog” című egységes egyetemi jegyzet. Budapest, 1974. II. kötet, 164–166. old.; a vonatkozó fejezet szerzője és egyben a jegyzet szerkesztője *Király Tibor*.

Az indokolási részben nemcsak a jogi indokok mibenlétét kell felsorakoztatni, hanem itt kell megjelölni a döntés alapjául szolgáló *jogszabályokat*, illetőleg azoknak a §-ait.

Az ítélet indokolásában foglalkozni kell azzal, *miért utasította el a bíróság a felek vagy más személyek bizonyítási indítványait*. E követelmény teljesítése hozzátartozik az ítélet meggyőző erejéhez, s elejét veheti a felesleges fellebbezéseknek. Ha ugyanis az indokolás ebben a vonatkozásban is alapos, meggyőzőheti a terheltet például arról, hogy az a körülmény, amelyre bizonyítást kívánt, az ügy elbírálása szempontjából irreleváns, vagy a megvizsgált bizonyítékok annyira kétségtelen tényeket tükröznek, hogy megdöntésük teljesen valószínűtlen.

A tárgyalás során hozott egyes ún. *pervezető végzések* önálló fellebbezéssel többnyire nem támadhatók meg. Az ítélet indokolásában azonban a bizonyítási indítványt elutasító végzés *indokolására* is ki kell térni (Be. 163. § [5] bek.), hogy a felek által ezek miatt bejelentett fellebbezés esetén a másodfokú bíróság is kellően tájékozott legyen.

Az ítélet indokolásának a helyes megszerkesztése fontos követelmény. Fellebbezés bejelentése esetén a másodfokú bíróság hatályon kívül helyezheti a megtámadott ítéletet megalapozatlanság okából, tehát azért, mert a tényállás megállapítása jelentős részletekre nem terjed ki, vagy ellentétes az iratok tartalmával.

Az ítéletet tömören és világosan kell megfogalmazni; másszóval az ítélet tegyen eleget az áttekinthető, logikus felépítés és a szabatos kifejezés követelményének. Az ítéletek helyes nyelvi megfogalmazását a társadalmi közfelfogás is megkívánja.¹²

4. A büntetőperben hozott ítélet akkor foglalhat magában *rövidített indokolást*, ha a kihirdetés útján közölt ítélet ellen sem az ügyész, sem a vádlott, sem a védő nem jelentett be fellebbezést; az ítélet indokolásának ilyenkor csupán a *rövid tényállást* és az *alkalmazott jogszabályok* megjelölését kell tartalmaznia. A felmentő ítélet indokolásában a tényállás is mellőzhető (Be. 221. § [1] bek.). A büntetőeljárás egyszerűsítését, a bíróságok tehermentesítését a felesleges írásbeli munkától szolgálja a törvénynek ez a rendelkezése is.

A rövidített indokolás *feltétele*: az ítéletet a kihirdetés alkalmából a felek tudomásul vették, illetőleg a fenntartott három nap alatt sem fellebbeztek, tehát az ítélet *jogerős*. A rövid tényállásban tömören össze kell foglalni a bizonyított, a döntés alapjául szolgáló *tényeket*. A rövid indokolás nem tartalmazza a bizonyítékok értékelését, annak indokát, miért fogadott el a bíróság valamely tényt valóznak, miért utasított el indítványt, vagyis általában *nem tartalmaz jogi okfejtést*.

¹² A büntetőbírói ítélet indokolásának kötelező voltával, szerkezetével és tartalmával kapcsolatos kérdésekről lásd bővebben Nagy Lajos monográfiáját: Ítélet a büntetőperben. Budapest, 1974. 486—535. old.

AZ ÁLLAMIGAZGATÁSI HATÁROZAT MEGTÁMADÁSA IRÁNTI PEREK

1. A magyar polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvénynek a többszöri módosításokkal egységes szerkezetbe foglalt szövege (Pp.)¹³ kimondja, hogy a perrend I—XIV. fejezetében foglalt, általános érvényű rendelkezéseket az államigazgatási határozat megtámadása iránti perekben bizonyos *eltérésekkel* kell alkalmazni.

Megjegyzendő, hogy — amint ezt a Pp. idevágó 324. §-ának miniszteri indokolása is megállapítja — a Pp. XX. fejezetében részletezett ezek az eltérések csak azokban a perekben érvényesülnek, amelyekben az államigazgatási szerv — mint *hatóság* — jogszabálysértő határozata a törvény, törvényerejű rendelet, illetőleg minisztertanácsi rendelet által meghatározott ügykörökben a rendes bíróság által felülvizsgálható. Ez a felülvizsgálat a jogszabálysértő államigazgatási határozatnak az érintett fél által keresettel való megtámadása nyomán történik. A szóbanlevő kereset jogi *jellege sajátos*; megengedése a törvényesség biztosításának az államigazgatási szervezet keretein túllépő, az államigazgatási határozatnak a bíróság által való megsemmisítésére (csak egészen kivételesen megváltoztatására) irányuló eszköze.

Nem tartoznak viszont e fejezet külön rendelkezései alá azok a perek, amelyekben az államigazgatási szerv nem mint hatóság, hanem mint polgári jogok alanya (jogosultja vagy kötelezettje) áll perben, illetőleg amelyekben az államigazgatási szerv, mint előzetes fórum járt el és hozott határozatot, vagy folytatott le egyeztetést. Ezekben az esetekben ugyanis a felek a közöttük folyó vitát az ennek első stádiumában eljáró államigazgatási szervtől más jellegű és hivatású szerv — a bíróság — elé viszik (például birtokháborítási ügyekben, kisajátítási és más kártalanítási perekben). Az ilyen per alperese nem az államigazgatási szerv, hanem a vitában érdekelt másik fél, így tehát az eljárás a polgári perrendtartás általános szabályai szerint folyik.

Az államigazgatási szerv hatósági határozatának bírói felülvizsgálatára vonatkozó jogalkotásunk menetének rögzítése céljából megemlítjük, hogy ennek kodifikálása az államigazgatási eljárás általános szabályairól szóló 1957. évi IV. törvény VI. fejezetében történt meg — nagy vonalakban — azért, mert ez a törvény állapított meg először jelentékenyebb számban olyan ügyeket, amelyekben hozott államigazgatási határozat a bíróság előtt megtámadható. Közlebbi perjogi szabályozást tartalmaztak ezen a téren az említett törvény megjelenését követően kiadott 1957. évi 58. számú törvényerejű rendelet és 11/1957. számú igazságügyminiszteri rendelet.¹⁴ E három — különböző szintű — jogiorrás mintegy tizenöt évig volt kisebb változtatásokkal hatályban, amikor is egyrészt a polgári perjog reformja kapcsán egységes szerkezetbe foglalt polgári perrendtartás I—XIV. fejezetének általános és XX. fejezetének különös szabályai léptek helyükbe, másrészt az 1957. évi IV. törvénynek az államigazgatási határozatok bíróság előtti megtámadásáról szóló VI. fejezete több rendelkezését

¹³ Megjelent a Magyar Közlöny 1972. november 26-i 94. számában. Az 5. és 6. alatti lábjegyzetekben hivatkozott jogszabály-publikációk is természetesen ennek az egységes szerkezetnek sorrendjéhez és szövegéhez alkalmazkodnak.

¹⁴ Ezeknek az 1957. évi, alapvető jellegű jogszabályoknak egy bő évtizeden át használt kommentárját képezte Toldi Ferenc és Páky Barnabás műve: „Az államigazgatási eljárás általános szabályai”. Budapest, 1959. 358 oldal.

a tanácsokról szóló 1971. évi I. törvény és három törvényerejű rendelet módosította.¹⁵

A magyar jogi terminológia azokat a jogvitákat, amelyeknél az államigazgatási szerv hatósági jogkörben hozott határozatát támadják meg a bíróság előtt, és ezért — mint mondtuk — bizonyos mértékig eltérő eljárási szabályok szerint nyerne elintézés, röviden *államigazgatási pereknek* nevezi. Az alábbiakban az ezekre a perekre vonatkozó speciális eljárási rendelkezések közül csak azokat tekintjük át, amelyek adott esetben az *ítélet indokolása szempontjából* jelentőséggel bírhatnak. Alá kell húznunk itt, hogy az államigazgatási perben hozható ítélet tartalmára, részeire egyenesen vonatkozó szabály nincs a Pp. XX. fejezetében, csak indirekt összefüggések és kihatások állapíthatók meg az eljárási előírások és a meghozott ítélet indokolása között, s ezek közül emeljük ki a fontosabbakat.

2. Az államigazgatási perekre vonatkozó szabályok közül azt említjük először, hogy az államigazgatási szerv hatósági határozata ellen irányuló *keresetet* a jogszabálysértésre hivatkozó felperesnek az elsőfokú államigazgatási határozatot hozó szervnél vagy az illetékes járásbíróságnál a sérelmezett határozat közlésétől számított harminc napon belül kell *benyújtania*. Fontos processzuális szabály, hogy a bírósághoz fordulás előtt a felperes előbb merítse ki az ügyében az államigazgatási szervezeten belül lehetséges jogorvoslati eszközök teljes sorát.

Az államigazgatási perben való döntésre annak a megyének a székhelyén működő járásbíróság *illetékes*, amely megyének a területén van az első fokon eljáró államigazgatási szerv székhelye.

Az első fokú államigazgatási szerv a hozzá benyújtott keresetet — az ügy irataival együtt — nyolc napon belül köteles a bírósághoz *továbbítani*. Ha a fél a keresetet közvetlenül a bíróságnál nyújtja be, köteles a megtámadott államigazgatási határozat eredeti példányát vagy másolatát *csatolni*, feltéve hogy azt részére kézbesítették. Az államigazgatási határozat csatolása 1972 óta elmaradhat, ha az arra vonatkozó szükséges adatokat a keresetlevél tartalmazza.

Az az államigazgatási szerv, amelyik a bíróságnál megtámadható határozatot hozta, köteles a keresetre írásban *nyilatkozni*. A nyilatkozatot rendszerint a másodfokú határozatot hozott államigazgatási szerv teszi, tekintettel arra,

¹⁵ Az 1957. évi IV. törvény szövegét és 1973. szeptember 30-ig bezárólag történt módosításait (egységes szerkezetben), továbbá a törvény értelmezésére a Minisztertanács Tanácsi Hivatala által a Legfőbb Ügyészséggel egyetértőleg kialakított állásfoglalásokat, valamint a szerzők magyarázó jegyzeteit lásd „Az államigazgatási eljárás általános szabályai” című kötetben. Összeállította *Fonyó Gyula*, lektorálta *Varga József*. Budapest, 1974. 404 oldal.

Az 1957. évi IV. törvény legrészletesebb, s egyben legújabb keletű feldolgozását az a terjedelmes kommentár nyújtja, amely „Az államigazgatási eljárási törvény magyarázata” címmel 1976-ban jelent meg. Szerkesztette *Fonyó Gyula*, lektorálta *Varga József*. Budapest, 1976. 759 oldal.

A tanácsokról szóló 1971. évi I. törvény szövegét és hasonlóan részletes kommentárját lásd „A tanács törvény magyarázata” című kötetben. Szerkesztette *Fonyó Gyula*, lektorálta *Varga József*. Budapest, 1976. 904 oldal.

A tanács törvénynek és végrehajtási rendelkezéseinek, valamint miniszteri indokolásának szövege megtalálható a „Tanács törvény” című kiadványban is. Összeállította *Fonyó Gyula*. Budapest, 1971. 266 oldal.

Az államigazgatási perek megindításával és eldöntésével kapcsolatosan megjelent szakirodalmi művek (könyvek, tanulmányok) nagy számára tekintettel ezeknek még részleges bibliográfiáját sem tudjuk itt adni.

hogy az államigazgatási fellebbevitel lehetőségét az elsőfokú szervtől a másodfokúig a bírói kereset beadása előtt a félnek — mint láttuk — ki kell merítenie. Ha a fél a keresetlevelet az államigazgatási szervnél nyújtotta be, ez a szerv az iratoknak a bírósághoz való továbbításával egyidejűleg, egyébként pedig a keresetlevél kézhezvételétől számított nyolc napon belül köteles írásbeli nyilatkozatát megtenni.

Az államigazgatási határozatok felülvizsgálatát célzó perekben a bíróság rendszerint *tárgyalás* keretében, népi ülnökök közreműködésével jár el. Az ilyen ún. államigazgatási pert a bíróság *tárgyaláson kívül* is elbírálhatja, ha annak ténybeli és jogi megítélése egyszerű. Tárgyaláson kívüli elintézés esetén egyesbíró dönt és e jogkörben ítéletet is hozhat. A fél meghallgatásának ilyenkor is helye van, akár az egyesbíró által, akár megkeresés útján.

Tárgyaláson kívüli elbírálásnak helye lehet akkor is, ha az *államigazgatási szerv* a megjelölt nyolcnapos határidőn belül a keresetre *nem nyilatkozik*. Ha viszont az államigazgatási szerv megtette a törvényben előírt nyilatkozatot, s a bíróság úgy látja, hogy a nyilatkozat tartalma alapján a kereset elutasítása várható, és az ügyet tárgyaláson kívül kívánja elbírálni, fel kell hívnia a *felperest*, hogy az államigazgatási szerv nyilatkozatára *észrevételeit* nyolc napon belül tegye meg; e nyolc nap eredménytelen eltelése után kerülhet sor a per tárgyaláson kívüli elbírálására.

3. A bíróság a per érdemében akkor is *ítélettel* határoz, ha a pert tárgyaláson kívül bírálja el.

Amennyiben a jogszabály másként nem rendelkezik, a bíróság az eljáró államigazgatási szerv (érdemi vagy processzuális) jogszabályt sértő határozatát *hatályon kívül helyezi*, ítéletének tehát az államigazgatási határozatra nézve kasszatórius hatálya van; egyben az eljáró államigazgatási szervet új eljárás lefolytatására kötelezi. Csak csekély számú olyan államigazgatási ügyfajta van (például anyakönyvi bejegyzésnek, valamint a népességnyilvántartásba személyi adat felvételének megtagadása, törlése, kijavítása, kiegészítése, avagy az államigazgatási eljárás során lefoglalva tartott vagyontárgyak feloldásának elutasítása), amelyekben a bíróság az államigazgatási szerv határozatát *megváltoztathatja*.

Az államigazgatási eljárás általános szabályairól szóló törvény értelmében a jogszabályt sértő államigazgatási határozat tárgyában *első fokon* döntött bíróság (a megyei bíróság székhelyén működő járásbíró, illetve Budapesten kizárólag a Pesti Központi Kerületi Bíróság) ítélete a *másodfokon* eljáró megyei bírósághoz, illetve Fővárosi Bírósághoz megfellebbezhető. A jogszabályalkotó részéről bizonyos rövidítési és egyszerűsítési törekvést mutat annak kimondása, hogy az elsőfokú ítélet ellen benyújtott fellebbezést a másodfokú bíróság tárgyaláson kívül is elbírálhatja, még akkor is, ha az elsőfokú bíróság a pert tárgyaláson bírálta el. Megemlítjük, hogy az államigazgatási szakirodalomban egyre gyakrabban jut kifejezésre az a vélemény, hogy a jelenlegi kétfokú bírói út a szükségesnél hosszadalmasabb, s helyesebb lenne egyfokú bírói felülvizsgálat lehetővé tételével megelégedni, olyan formában, hogy az államigazgatási határozat megtámadása esetén mindjárt első (és végső) fokon a megyei, illetve a fővárosi bíróság járna el. Az esetleges törvényességi óvások tárgyában a Legfelsőbb Bíróság hozhatna döntést.¹⁶

¹⁶ Toldi Ferenc: Az államigazgatási határozatok bírói felülvizsgálata az európai szocialista államokban. Állam és Igazgatás, 1975. 9. sz. 817—818. old.

A TÁRSADALOMBIZTOSÍTÁSI PEREKBEN HOZOTT ÍTÉLETEK ÉS INDOKOLÁSUK

1. A társadalombiztosításról szóló 1975. évi II. törvénynek (a továbbiakban: T.) a jogorvoslatokra vonatkozó IX. fejezete 115. §-ának (1) bekezdése azt az alaptételt tartalmazza, hogy a jogszabályokban meghatározott szervek járnak el a társadalombiztosítási ellátásokkal kapcsolatban az ellátást igénylő dolgozó és az azt megállapító szerv között, valamint a jogalap nélkül felvett ellátás visszafizetésére (megtérítésére) kötelezett és a társadalombiztosítási ügyviteli feladatot ellátó szerv között felmerült vitás ügyben. Ezekről a szervekről a társadalombiztosítási törvény végrehajtási utasítása (17/1975. [III. 14.] sz. minisztertanácsi rendelet, a továbbiakban: R.) 252. §-a ad konkrét felsorolást az alábbiakban: a *társadalombiztosítási tanácsok*, a *társadalombiztosítási bizottságok*, valamint a társadalombiztosítási ellátásra jogosult egyes speciális kategóriákra nézve a Vasutasok Szakszervezete társadalombiztosítási bizottságai, végül a közlekedés- és postaügyi miniszter, a Szakszervezetek Országos Tanácsa és a Vasutasok Szakszervezete képviselőiből alakított bizottságok. A T. 115. §-ának (2) bekezdése pedig azt a nagy fontosságú rendelkezést foglalja magában, hogy az eljáró társadalombiztosítási szerv határozata ellen a Minisztertanács által meghatározott körben a *bírósághoz* lehet fordulni.

Ha a Minisztertanács által alkotott jogszabály a társadalombiztosítási szerv határozata ellen a bíróság előtt a keresetindítást megengedi, az ilyen perekre az 1972-ben módosítva és kiegészítve kiadott polgári perrendtartás (1972; 26. tvr., Pp.) különös szabályai közül az *államigazgatási határozat megtámadása iránti perekre vonatkozó XX. fejezetben foglalt szabályokat kell alkalmazni*, mindössze *néhány eltéréssel*. Tekintettel arra, hogy — mint az előbbi fejezetben láttuk — az államigazgatási határozat megtámadása iránti perekben az alkalmazandó szabályok maguk is bizonyos eltéréseket mutatnak a Pp. I—XIV. fejezetében foglalt, általános érvényű rendelkezésekhez képest, úgy fogalmazhatunk, hogy az államigazgatási határozat bírói felülvizsgálatát célzó per szabályai egy sor *elsődleges* eltérést tartalmaznak a Pp. általános részében foglalt előírásoktól; ezekhez az elsődleges eltérésekhez viszonyítva pedig az államigazgatási határozat megtámadása iránti perekre vonatkozó XX. fejezet záró, 341. §-ában, a társadalombiztosítási pereket illetően *néhány másodlagosan* speciális rendelkezést találhatunk.¹⁷

A társadalombiztosítási perekre különösen jellemző ezeket a másodlagos eltéréseket a Pp. most említett §-a nyomán az alábbiakban foglalhatjuk össze:

a) a határozat ellen a keresetet a társadalombiztosítási jogszabályokban meghatározott határidő (a T. 117. §-a szerint egységesen 30 nap) alatt kell indítani,

b) a keresetet az első fokon határozatot hozó társadalombiztosítási szerv (társadalombiztosítási tanács, társadalombiztosítási bizottság) ellen kell indítani; a kereset elbírálására az a bíróság illetékes, amelynek területén a társadalombiztosítás helyi szervének székhelye van,

c) a pert nem lehet tárgyaláson kívül elintézni,

¹⁷ Vö. *Gáspárdy László* lényegében azonos osztályozásával: A társadalombiztosítási perek új szabályairól c. cikkében, *Ügyészségi Értesítő*, 1976. 4. sz. 12. oíd.

d) a bíróság a társadalombiztosítási határozatot nemcsak hatályon kívül helyezheti, hanem meg is változtathatja,

e) kártérítési, illetőleg megtérítési igényvel kapcsolatos perekben egyezségnek helye van (a társadalombiztosítási ellátásra igényt támasztó személy és a társadalombiztosítási szerv között).

A társadalombiztosításra vonatkozó alapvető szabályokat tartalmazó 1975. évi II. törvény 117. §-a a társadalombiztosítási szerv határozatának jogszerűségére vonatkozó egyes vitáknak a bíróság elé vitelét illetően *közelebbről* úgy rendelkezik, hogy a biztosítási jogviszony fennállása kérdésében hozott határozat ellen az érdekelt, a fizetési meghagyás ellen a munkáltató és egyéb szerv — a kézbesítést követő 30 napon belül —, a határozatot hozó, illetőleg a fizetési meghagyást kibocsátó szerv székhelye szerint illetékes járásbírósághoz, Budapesten a Pesti Központi Kerületi Bírósághoz fordulhat.

2. Részletes rendelkezéseket tartalmaznak a társadalombiztosítási ügyben felmerült *jogviták menetére* nézve az 1975. évi II. törvény végrehajtási utasítását képező 17/1975. sz. minisztertanácsi rendelet (R.) 252—260. §-ai.

A R. 252. §-a felsorolja a vitás ügyekben eljáró társadalombiztosítási szerveket, amelyeket már előljáróban megjelöltünk. A R. 253. §-a szerint a *betegségi és anyasági ellátással, a családi pótlékkal és a baleseti táppénzzel* kapcsolatban tett intézkedés, illetőleg hozott határozat ellen, ha a munkáltatónál társadalombiztosítási tanács működik, úgy ehhez a szervhez, ha pedig a munkáltatónál társadalombiztosítási tanács nem működik, vagy az igényelbíráló szerv társadalombiztosítási igazgatóság (kirendeltség), akkor a munkáltató székhelye (telephelye) szerint illetékes társadalombiztosítási bizottsághoz lehet *felszólalni*, a közlést, illetőleg a kézbesítést követő 15 napon belül.

Ez a szabály vonatkozik az illetményhivatal intézkedésére, illetve határozatára is.

A Szakszervezetek Országos Tanácsa által kiadott 3/1975. (VI. 14.) SZOT' sz. határozatnak a minisztertanácsi végrehajtási utasításhoz fűzött rendelkezései szerint a felszólalást annál a munkáltatónál kell írásban benyújtani, vagy jegyzőkönyvbe mondani, amely a sérelmezett intézkedést (határozatot) hozta.

A R. 254. §-a értelmében a társadalombiztosítási tanács határozatát — az annak közlését követő ugyancsak 15 napon belül — az igénylő és az igényelbíráló szerv a területileg illetékes társadalombiztosítási bizottságnál *megfellebbezheti*. Ha a társadalombiztosítási tanács határozata jogszabályt sért, az igényelbíráló szerv köteles a határozatot megfellebbezni.

A R. 255. §-a szerint a társadalombiztosítási szolgáltatások egy másik csoportjának ügyében, nevezetesen a *nyugellátással, a baleseti nyugellátással, valamint az ezek alapján járó családi pótlékkal* kapcsolatban hozott határozat ellen — a kézbesítést követő 15 napon belül — az igénylő, a nyugdíjas, a járadékos lakóhelye szerint illetékes társadalombiztosítási bizottsághoz lehet *felszólalni*. A felszólalást az első fokú határozatot hozó társadalombiztosítási igazgatósághoz (kirendeltséghez), illetőleg a Nyugdíjfolyósító Igazgatósághoz kell benyújtani.

3. A R. 256. §-ának (1) bekezdése a társadalombiztosítási bizottság, valamint a közlekedés- és postaügyi miniszter, a Szakszervezetek Országos Tanácsa és a Vasutasok Szakszervezete képviselőiből alakított bizottság határozata ellen az érdekeltnek — a határozat kézbesítését követő 30 napon belül — *keresettel* való fordulási lehetőséget ad a határozatot hozó bizottság székhelye szerint ille-

tékes *járásbíró*sághoz, Budapesten a Pesti Központi Kerületi Bírósághoz, mégpedig a *következő ügyekben*:

- a) a nyugellátásra és a baleseti nyugellátásra jogosultság kérdésében,
- b) a szolgálati idő megállapítása tárgyában,
- c) abban a kérdésben, hogy üzemi baleset történt-e,
- d) a felróhatóság címén visszafizetésre kötelező, továbbá a megtérítésre kötelező határozat ellen.

A (2) bekezdés *negatív felsorolást is tartalmaz* arra vonatkozóan, hogy milyen tárgyú ügyekben *nem lehet keresettel fordulni a bírósághoz*. Ezek az alábbiak:

- a) a rokkantság és a foglalkozási betegség fennállásának, a rokkantság, illetőleg a munkaképesség-csökkenés mértékének a kérdésében;
- b) abban az orvosi szakkérdésben, hogy a munkaképesség-csökkenés, illetőleg a halál a balesettel összefüggésben áll-e;
- c) az öregségi, a munkaképtelenségi és az özvegyi járadékigénnyel kapcsolatban,
- d) abban a kérdésben, hogy a nyugellátás, a baleseti nyugellátás milyen összegű átlagkereset alapján jár,
- e) a házastársi pótlékkal és a továbbdolgozásra ösztönző nyugdíjpótlékkal kapcsolatban.

A R. 257. §-ának (1) bekezdése értelmében a társadalombiztosítási bizottságnak bírósági keresettel meg nem támadható határozata jogerős és végrehajtható. Végül azt is leszögezi a R. 257. §-ának (2) bekezdése, hogy az *engedélyezési vagy kizárólagos mérlegelési jogkörben hozott intézkedéssel, illetőleg határozattal szemben jogorvoslattal élni nem lehet*. Nézetünk szerint ez az utóbbi rendelkezés a bírósághoz való fordulás lehetőségének erős korlátozását, illetve a társadalombiztosítási szervek diszkrecionális hatalomgyakorlásának olyan nyomatékos biztosítását jelenti, amit nem tudunk fenntartás nélkül helyeselni. Úgy véljük, hogy ennek a kizáró rendelkezésnek legalábbis bizonyos *pontosítására lenne szükség*.¹⁷

4. Az elmondottakból a társadalombiztosítási jogvitákat illető különböző jogforrások jellegére és összefüggésére nézve azt a *következtetést* vonhatjuk le, hogy a társadalombiztosítási jogszabályok a bírósági kereset benyújtásának eljárási előzményeit, valamint benyújtási lehetőségének körét írják lehető pontossággal körül. A bírósági ítélelhozatal menetére vonatkozóan azután már azok a sajátos szabályok irányadók alapvetően, amelyeket a Pp. XX. fejezete 341. §-ának általunk fentebb idézett a)—e) pontjai tartalmaznak. A bírói *ítélet* szerkezetét, nevezetesen érdemi részét és ezen belül különösen az *indokolás* tartalmát illetően a szóbanlevő 341. § nem tartalmaz különleges szabályt; ennek következtében az ítélet indokolása ugyanazokból az elemekből áll, mint amelyeket a Pp-nek erre vonatkozó *általános szabályai* meghatároznak, s amelyeket tanulmányunk III. fejezetében összefoglaltunk.

¹⁸ A R. 258—259. §-aiban foglalt rendelkezésekre itt nem szükséges kitérnünk, mert ezek közül az előbbi a keresőképesse nyilvánítás miatt (tehát orvosi szakkérdésben) benyújtott panasz tárgyában döntő orvosi bizottságra vonatkozik, az utóbbi pedig egyszerű utalást tartalmaz a T. 117. §-ában foglalt arra a szabályra, hogy a megtérítésre kötelezett az ellene kibocsátott fizetési meghagyással szemben bírósághoz fordulhat. — A R. 260. §-a ehhez hozzáteszi, hogy a fizetési meghagyás ellen határidőben benyújtott keresetnek a vitatott összeg erejéig halasztó hatálya van.

A MUNKAÜGYI PEREKBEN HOZOTT ÍTÉLETEK ÉS INDOKOLÁSUK

1. A Munka Törvénykönyvének (1967. évi II. törvény, a továbbiakban: Mt.) 63. § (1) bekezdése értelmében a dolgozó és a vállalat között a munkaviszonyból eredő jogokkal és kötelezettségekkel összefüggésben felmerült vitában (munkaügyi vita) a *munkaügyi döntőbizottság* jár el, hacsak a törvény, vagy a Minisztertanács kivételt nem tesz. A Mt. végrehajtási utasításának (34/1967. [X. 8.] Korm. számú rendelet, Mt. V.) 102. §-a szerint munkaügyi döntőbizottságot kell alakítani minden olyan vállalatnál, valamint annak más helységben levő olyan egységeinél, ahol szakszervezeti szerv működik. A munkaügyi döntőbizottság állandó elnökét és elnökhelyettesét a szakszervezet vállalati szerve és a vállalat közös javaslata alapján a munkaügyi bíróság elnöke bízza meg. A döntőbizottság többi tagját és póttagját azonos arányban a szakszervezeti szerv és a vállalat jelöli ki olyan létszámban, hogy a döntőbizottság képes legyen zavartalanul működni (Mt. V. 103. §.).

Minden munkaügyi vitában a *magasabb vezető állásúak vitáinak kivételével* [a vállalat igazgatója és helyettesei; a 8/1978. (II. 1.) számú minisztertanácsi rendelettel módosított Mt. V. 112. § (2) bek.] első fokon a most mondottak szerint létesítendő vállalati munkaügyi döntőbizottság jár el. A magasabb vezető állású dolgozók munkaügyi vitáit általában a sérelmes intézkedést hozó személy közvetlen szolgálati felettese bírálja el.

A munkaügyi döntőbizottság megalakításának közelebbi szabályaira itt nem térünk ki, minthogy nem tartozik a különleges jellegű bíróságok közé, amelyek a polgári és büntetőbíróságokhoz hasonlóan ítéleteket hoznak, hanem az érdekeltek képviselőiből álló nem-bírói szerv.

A munkaügyi döntőbizottság *eljárásáról* — amelyet részletesen a Mt. V. 109. §-ának (2) bekezdésében foglalt felhatalmazás alapján az igazságügy-miniszterrel és a Szakszervezetek Országos Tanácsával egyetértésben kiadott 9/1967. (X. 8.) számú munkaügyi miniszteri rendelet szabályoz — csak annyit említünk meg, hogy az a dolgozó által benyújtott *panasz* alapján indul meg [Mt. 64. § (1) bek.]. A munkaügyi döntőbizottság az eléje terjesztett ügyet *tárgyaláson* köteles elbírálni [Mt. 66. § (1) bek.]; *határozattal* dönt, amelyet — kiegészítés és kijavítás kivételével — nem változtathat meg [Mt. 66. § (3) bek.].

2. Minthogy értekezésünk szűkebb témája a bírói ítéletek indokolása, szükségesnek tartjuk az összehasonlítás kedvéért — mint analóg jelenségre — részletesebben kitérni azokra a szabályokra, amelyeket az előbb említett 9/1967. (X. 8.) számú munkaügyi miniszteri rendelet 45. §-a a munkaügyi döntőbizottság *határozatának szerkezetéről és tartalmáról* magában foglal. A rendelet-szakasz (1) bekezdése megállapítja, hogy a határozat rendelkező részből és indokolásból áll. A (2) bekezdés a *rendelkező részből* szól; megkívánja ettől, hogy világosan tartalmazza a munkaügyi döntőbizottság döntését, határozza meg pontosan a marasztalás összegét és adjon tájékoztatást arról, hogy a határozat ellen a jogosult harminc napon belül kérelemmel fordulhat a munkaügyi bírósághoz.

A (3) bekezdés szerint a munkaügyi döntőbizottsági határozat *indokolásának* a következőket kell tartalmaznia:

a) a panasz és a védekezés lényegét,

- b) a bizonyítás eredményét és mindazokat a körülményeket, amelyeket a döntőbizottság figyelembe vett és értékelt,
- c) az alkalmazásra került jogszabályokat,
- d) az összezszerű marasztalásra vonatkozó részletes számítási adatokat,
- e) a panaszt részben vagy a kimentés megalapozatlansága miatt elutasító határozattal való külön foglalkozást,
- f) a költségmegállapításnak, vagy a költség csökkentésének, illetve mellőzésének indokait.

3. A munkaügyi döntőbizottság határozata ellen a *munkaügyi bírósághoz* lehet keresettel fordulni. A munkaügyi bíróság előtt folyó perekben a Pp. I—XIV. fejezetének rendelkezéseit a Pp. XXIII. fejezetében foglalt eltérésekkel kell alkalmazni, amint ezt a XXIII. fejezet élén álló 349. § (1) bekezdése kifejezetten kimondja.

A munkaügyi bíróságok jelenlegi *szervezeti alapjait és hatáskörét* egyébként a bírói hatalom gyakorlásáról szóló törvényünk, az 1972: IV. tv. 3., 15. és 22—25. §-ai fektetik le. A Pp. 349. §-ának (2) bekezdésében szabatosan kifejezett közelebbi hatásköri szabály az, hogy a munkaügyi vitában a munkaügyi (szövetkezeti) döntőbizottság, valamint a szolgálati felettes, illetőleg a szövetkezeti közgyűlés határozata ellen a jogosult — amennyiben jogszabály eltérően nem rendelkezik — keresettel fordulhat a munkaügyi bírósághoz.

A Pp. 349. §-ának (3) és (4) bekezdései a munkaügyi vita *két különleges esetének* a munkaügyi bíróság elé való vitelét engedik meg: az első azt mondja ki, hogy a *magasabb vezető állású dolgozó* munkaügyi vitájában a jogosult — de csak a jogszabály által meghatározott esetekben — a szolgálati felettes mellőzésével közvetlenül fordulhat keresettel a munkaügyi bírósághoz. A másik rendelkezés pedig azt teszi lehetővé, hogy az *ügyész* az erre vonatkozó határozat közlésétől számított 30 napon belül keresettel fordulhasson a munkaügyi bírósághoz, ha a munkaügyi döntőbizottság, illetve a szolgálati felettes a benyújtott ügyészi óvással nem ért egyet.

Az eljárásra a Pp. 351. §-ában foglalt szabály szerint az a munkaügyi bíróság *illetékes*, amelynek területén a keresettel megtámadott határozatot hozó döntőbizottság működik. A döntőbizottsághoz nem tartozó ügyben (például ha a szolgálati felettes hozott határozatot) a munkaügyi bíróság illetékességét a vállalat székhelye határozza meg.

4. A munkaügyi bíróság előtt folyó eljárásban rendszerint *tárgyalás* tartása után történik a döntés. A Pp. 353. § (1) bekezdése szerint a tárgyalást — ha külön intézkedésre (előkészítés, hiánypótlás, iratbeszerzés stb.) nincs szükség — legkésőbb a keresetlevélnek a munkaügyi bírósághoz érkezésétől számított 15. napra ki kell tűzni. Ugyancsak a polgári perrendtartás 355. §-ának (1) és (2) bekezdései értelmében a szabályszerűen idézett felek távolmaradása a tárgyalás megtartását nem akadályozza. A munkaügyi bíróság az ügyet az *iratok és* — ha jelen vannak — *a felek meghallgatása alapján* bírálja el. Ha azonban a tényállást nem látja tisztázottnak, *bizonyítást* rendel el. A bizonyítás során felderített tényállás alapján hozhat a munkaügyi bíróság kellően megalapozott érdemi *határozatot*.

A Pp. 357. §-a értelmében a munkaügyi bíróság a megtámadott határozatot (például a döntőbizottság szabálytalan megalakítása miatt) *egészében hatályon kívül helyezi, vagy csak részben helyezi* azt *hatályon kívül* (például ha a döntőbizottság a hatáskörét túllépve járt el, vagy hatáskörének hiányát jogszabálysértéssel állapította meg). Egyéb esetekben a munkaügyi bíróság a

döntőbizottságot (szolgálati felettest) nem utasíthatja újabb eljárásra, hanem *érdemben dönt* és a megtámadott határozatot (intézkedést) egészben vagy részben megváltoztatja, illetőleg a keresetet elutasítja.

A Pp. 358. §-ának (1) bekezdése szerint a munkaügyi bíróság határozata ellen a bíróság székhelye szerint illetékes *megyei bírósághoz fellebbezésnek* van helye a vállalat és — e jogszabály által megjelölt határon felül — a dolgozó anyagi felelőssége tárgyában hozott határozat esetén.

A Pp.-nek a munkaügyi perekről szóló speciális jellegű XXIII. fejezete *nem tartalmaz rendelkezést a munkaügyi bíróság határozatának* alkotórészeire, nevezetesen *indokolására vonatkozólag*, vagyis itt is arra a megállapításra kell jutnunk, mint a társadalombiztosítási pereknél, hogy az indokolás szerkezetére és tartalmára a Pp. általános rendelkezései vonatkoznak. A munkaügyi bíróság határozata ellen kerülhet azután sor a megyei bíróság előtt folyó fellebbviteli eljárásra.

VIII.

A GAZDASÁGI PEREKBEN HOZOTT ÍTÉLETEK ÉS INDOKOLÁSUK

1. A gazdasági pereknek a polgári perrendtartás utolsó előtti, XXV. fejezetében foglalt szabályai, amelyeket a törvény, ötödik részeként „Eljárás a szocialista szervezetek egymás közötti jogvitáiban” gyűjtőcímmel is megjelöl, a 365. § (1) bekezdésében mindenekelőtt felsorolják *a szocialista szervezetek (a Polgári Törvénykönyvet módosító 1977. évi IV. törvény óta: gazdálkodó szervezetek) között folyó perek különböző fajtáit*, a következő csoportosítás szerint:

a) a szerződés megkötése, fenntartása, módosítása, felbontása vagy megszüntetése tárgyában keletkezett perek, feltéve hogy szerződéskötési kötelezettség áll fenn, vagy a felek e nélkül is abban állapodnak meg, hogy a bíróság döntését magukra nézve kötelezőnek ismerik el (a továbbiakban: szerződési ügy),

b) az a) pontban nem említett egyéb polgári jogi perek,

c) azok a perek, amelyeket külön jogszabály az e fejezetben szabályozott eljárásra utal.

A szóbanlevő szakasz (2) bekezdése értelmében e fejezet rendelkezései irányadók a gazdasági bírság kiszabására irányuló eljárásban is.

Az e fejezetben nem szabályozott kérdésekben — ha más különleges eljárási szabály eltérő rendelkezéseket nem tartalmaz — a polgári perrendtartás általános szabályai irányadók, a 365. § (3) bekezdésében felsorolt összesen 25 törvényszakasz teljes és 2 szakasz részleges kivételével.

2. A következő, 366. §-ban *a bíróságok hatáskörére* vonatkozó közelebbi rendelkezések találhatók. Nevezetesen a 366. § (1) bekezdése kimondja, hogy a 365. §-ban felsorolt perek — a 366. § (2)—(4) bekezdésében foglalt kivételekkel — a *megyei bíróság* hatáskörébe tartoznak.

A megyei bíróság általános hatáskörére vonatkozó szabálytól eltérő módon — ha a pertárgy értéke a 300 000,— Ft-ot nem haladja meg — a *járásbíróság* hatáskörébe tartoznak: a mezőgazdasági termelőszövetkezetek egymás között vagy más szocialista szervezetekkel szemben keletkezett pereit, a szerződésen kívül okozott kár megtérítésére irányuló perek, a posta és a rádió szolgáltatásaiért, valamint a vasúti fuvarkölttség iránt indított perek.

Az ilyen perek mégsem a járásbíróság, hanem a *megyei bíróság* hatáskörébe tartoznak, ha a per honvédelmi vonatkozású, illetőleg az egyik fél a fegyveres alakulatok valamely főhatósága, vagy ezek felügyelete alá rendelt szervezet.

Végül a *Legfelsőbb Bíróság* hatáskörébe tartoznak: értékre tekintet nélkül, az államközi megállapodásban vállalt kötelezettséggel kapcsolatos szerződési ügyek, továbbá hárommillió forint perértéken felül azokkal a szerződésekkel kapcsolatos perek, amelyekre szerződéskötési kötelezettség áll fenn, illetve a központi fejlesztési program megvalósítását szolgálják, valamint az ötmillió forint perértéket meghaladó valamennyi gazdasági per.

A különböző szintű bíróságok hatáskörére vonatkozó rendelkezésekhez kapcsolódik a Pp. 367. §-ában foglalt szabály, amely a *Fővárosi Bíróság kizárólagos illetékességét* állapítja meg a külkereskedelmi vagy honvédelmi vonatkozású, valamint a bank- és hitelviszonyokból, a nemzetközi vasúti árufuvarozási szerződésekből eredő perekben.

3. Miután a különböző szintű bíróságok hatáskörét és illetékességét a gazdasági perekre vonatkozóan körvonalaztuk, — az eljárás menetét meghatározó szabályoknak témánk (a bírói ítéletek indokolása) szempontjából nem szükséges ismertetését mellőzve — az ebben a sajátos perfajtában hozott *bírói ítéletek (határozatok)* tartalmát és különösen az indokolásukban foglaltakat, valamint ezeknek az egyéb polgári pereketől való eltéréseit kell megjelölnünk.

Az ítéletben megállapított kötelezettségre vonatkozóan a polgári perrendtartás 386. §-ának (1) bekezdése azt mondja, hogy a nem pénz fizetésére szóló kötelezettség teljesítésére *határidőt* kell szabni. Amennyiben pedig a marasztalás pénz fizetésére szól — feltéve, hogy az ítélet másképpen nem rendelkezik —, a megállapított kötelezettséget *haladéktalanul* teljesíteni kell. A bíróság a határozatban az eljárási illeték viseléséről is rendelkezik.

Az ítélet a gazdasági perekben is indokolást és rendelkező részt foglal magába. Az erre vonatkozó 386. § (2) bekezdése a polgári perrendtartás általános szabályától eltérően, első helyen említi az *indokolást*, amelynek tartalmaznia kell a kereseti (vizontkereseti) kérelem és a védekezés lényegét, a bíróság által megállapított tényállást az arra vonatkozó bizonyítékok meghatározásával, valamint a felek működésében feltárt hiányosságok megjelölését; végül következőnek a rendelkező részben foglalt döntés jogi és gazdasági indokai.

Különösen figyelemre méltó az ítélet tartalmának fenti összefoglalásában, a felek működését illetően feltárt *hiányosságok megjelölésére* vonatkozó előírás; ez olyan sajátos rendelkezés, amelyet a polgári perben hozott ítélet indokolására vonatkozó általános szabály nem említ. Célját abban kell látnunk, hogy az ítélet indokolása mindjárt *szignalizációt* is jelentsen a gazdasági perek ügyfelei irányába az ítélet társadalmi hatásának növelése, a jogsértések megelőzése végett.

Érdekes problémát vet fel ugyanekkor a szintén csupán a gazdasági perekben hozott ítélet indokolásánál alkalmazandó megkülönböztetés a *döntés jogi és gazdasági indokai* között. Ez a disztinkció azt feltételezi, hogy a mindenféle perben fennforgó jogi indokokon kívül a gazdasági perekben különleges „gazdasági” indokok is megfogalmazhatók. Ezek az utóbbi indokok — nézetünk szerint — a gazdasági perek felei között fennálló szerződéses és egyéb kapcsolatok népgazdasági kihatásainak a bíróság által való mikénti megítélésében gyökereznek, a szorosan vett jogi indoktól megkülönböztethetők, s

ezért a „gazdasági” jelző külön alkalmazását az e fejezetben tárgyalt perek indokolását illetően megalapozottnak tartjuk.

A most elemzett 386 § (3) bekezdése azt mondja ki, hogy a bíróság a határozatot — egészen vagy részben — *előzetesen végrehajthatónak* nyilváníthatja, ha azt a vita jellege vagy egyéb fontos körülmény indokolja. A (4) bekezdés kötelezővé teszi a bírósági határozat kihirdetése előtti *írásba foglalást*; különösen bonyolult vagy nagyobb jelentőségű ügyben a kihirdetett határozat indokolásának írásba foglalása legfeljebb nyolc napra elhalasztható, de az írásba foglalás semmiképpen nem maradhat el.

4. A gazdasági perek tárgyalásának befejezéseként kitérünk még arra a kérdésre, hogy melyek azok a szervtípusok, amelyeket a polgári perjog szabályainak alkalmazásában *szocialista szervezetnek* kell tekintenünk, s ezért egymás közötti jogvitáik a polgári perrendtartás XXV. fejezetében szabályozott gazdasági pereknek minősülnek. Ezeket a szervezeteket a polgári perrendtartás befejező, XXVI. fejezetének 396. §-a sorolta fel. Ezt az enumerációt azonban a Polgári Törvénykönyv módosításáról és egységes szövegéről szóló 1977. évi IV. törvény 685. §-a új, ezeket pontosabban körülhatároló felsorolással cserélte fel, s ugyanekkor a „szocialista szervezet” elnevezést „*gazdálkodó szervezet*” megjelöléssel váltotta fel. Ezek meghatározása most így hangzik (Ptk. 685. § c) pont): „*gazdálkodó szervezet az állami vállalat, a tröszt, az egyéb állami gazdálkodó szerv, a szövetkezet, a szövetkezeti vállalat, ezek jogi személyiséggel rendelkező gazdasági társulása, a vízgazdálkodási társulat, valamint a társadalmi szervezetnek és az egyesületnek a vállalata*”. A szóbanlevő pont e felsoroláshoz fűződően azt is megjegyzi még, hogy a *gazdálkodó szervezetre* vonatkozó rendelkezéseket kell alkalmazni az állam, az állami költségvetési szerv, a társadalmi szervezet és az egyesület *gazdálkodó tevékenységével összefüggő polgári jogi kapcsolataira is, kivéve ha a törvény e szervekre kifejezett rendelkezést tartalmaz.*

A Ptk. új szövegének most idézett 685. § c) pontja következtében a Pp. 396. §-ának eddigi fogalmazása természetesen tárgytalanná vált és helyébe a Ptk. hatálybalépéséről és végrehajtásáról szóló 1978. évi 2. számú törvényerejű rendelet 24. §-ának (3) bekezdése azt a deklaratív, illetve értelmező jellegű rendelkezést léptette, hogy a Pp. alkalmazásában *gazdálkodó szervezeten* a Ptk. 685. §-ának c) pontjában felsorolt valamennyi szervet, illetőleg szervezetet kell érteni.

Ha végül arra a kérdésre keresünk érdemben választ, hogy mi volt az *oka* a fentiek szerint keresztülvitt elnevezésbeli változtatásnak, úgy azt kell mondanunk, hogy a Ptk. új szövegében felsorolt szervezetek szocialista jellege már vitán felül áll és a gyakorlatban is annyira megszokottá vált, hogy ennek a törvényi meghatározásban való kiemelése szükségtelen.

JÁNOS MARTONYI

Professeur à la Faculté de Droit

LA MOTIVATION DES JUGEMENTS JUDICIAIRES

(Résumé)

I. La présente étude examine les trois domaines les plus importants de l'activité juridictionnelle en Hongrie: les jugements dans les affaires civiles et pénales, puis le contrôle juridictionnel des actes administratifs, du point de vue des circonstances déterminant la structure et le contenu de la motivation des jugements. Après avoir traité ces problèmes généraux, la communication s'occupe dans des chapitres distincts avec les dispositions spéciales se rapportant à la motivation des jugements rendus dans les procès sur les prestations sociales, dans les conflits de travail et dans les procès économiques.

II. En parlant des thèses générales concernant *la tâche des tribunaux*, l'auteur insiste sur le point que la première loi organique hongroise sur les organes judiciaires de 1954, puis la loi sur les règles générales de la procédure administrative de 1957 déclarent qu'au cas où un tribunal constate qu'une affaire relève ou non de sa compétence, cette décision a *force obligatoire* pour tout organe administratif. La nouvelle loi de 1972 sur les tribunaux a élargi cette thèse dans le sens que la décision du tribunal a effet obligatoire pour les organes administratifs sur le fond de l'affaire aussi.

III. La partie méritoire du jugement du tribunal *en matière civile* consiste de plus près: du dispositif, de la clause de recours et de la motivation.

La *motivation* doit nécessairement contenir d'une part l'exposé des faits, d'autre part la référence aux règles de droit, sur lesquelles repose le jugement du tribunal.

Concernant la motivation, il faut formuler une double exigence: c'est qu' aussi bien l'exposé des faits que la prise de position juridique doivent correspondre à la vérité objective, et en plus il faut qu'ils aient une force convaincante envers les parties. En même temps, au cours de la rédaction de la motivation il ne faut pas transgresser la limite nécessaire et il faut éviter toute prolixité superflue.

En dehors du jugement clôturant le procès en première ou en deuxième instance, le Code hongrois de procédure civile réglemente le jugement partiel et le jugement interlocutoire — précédants le jugement final —, ainsi que le jugement complémentaire s'ajoutant ultérieurement au jugement terminal.

Le tribunal prend une décision sur le fond de l'affaire par un *jugement*, tandis que dans les questions de procédure il rend une *ordonnance*. Par exception cependant, une ordonnance peut contenir une décision sur les questions méritoires d'un procès également.

Les conséquences de la force *exécutoire* — tant formelle que matérielle — des décisions prises au cours d'un procès civil se rattachent exclusivement au jugement du tribunal, notamment à sa partie dispositive. Les autres parties du jugement (exposé des faits, prises de position concernant l'appréciation des preuves, etc.) ne comportent de force exécutoire. Il est donc opportun que le tribunal renferme toutes ses constatations d'un caractère de décision dans la partie dispositive du jugement.

IV. La motivation du *jugement pénal* se compose aussi d'une part du résumé des faits et des preuves, d'autre part de l'énumération des règles de droit se rapportant aux faits prouvés.

La motivation concernant les *faits* ne peut être réduite à la simple articulation des moyens des preuves; le tribunal est obligé à démontrer, pourquoi l'appréciation des éléments de conviction a nécessairement abouti à l'exposé des faits établi. Il ne peut pas omettre de mentionner les circonstances influençant la qualification du délit et l'infliction de la peine.

La tribunal est tenu de motiver les dispositions du jugement de point de vue *juridique* aussi. C'est particulièrement important en ce qui concerne le caractère intentionnel ou négligent du délit. La motivation juridique des peines, respectivement des mesures appliquées est également nécessaire.

Le libellé correct de la motivation du jugement est très important. En cas du manquement à ce devoir, le tribunal procédant en seconde instance est habilité d'annuler le jugement attaqué, comme manquant de fondement. La formulation précise des jugements judiciaires est généralement souhaitée par l'opinion publique aussi.

V. Le Code hongrois de procédure civile déclare que ses dispositions s'appliquent avec certaines divergences aux *actions judiciaires contre les décisions administratives*. Ces altérations ne regardent que les cas où il y a lieu de porter devant la juridiction ordinaire une décision rendue par une organe administratif en sa qualité d'*autorité publique* dans des affaires définies par une loi, un décret-loi ou un décret du Conseil des ministres, et prétendue illégale. Les dispositions spéciales du code *ne sont applicables* ni au cas où un organe administratif est partie au procès non pas en sa qualité d'autorité publique, mais comme titulaire de droits relevant du droit civil, ni à celui où la décision critiquée a été prise au cours d'une procédure préalable.

Parmi les règles spéciales s'appliquant à ces procès, nous allons, au cours des explications suivantes, nous borner à celles qui le cas échéant peuvent avoir une influence sur la *motivation du jugement*.

Le tribunal qui trouve que la décision attaquée d'un organe administratif est contraire à une disposition de la loi, en ordonne l'*annulation* et oblige en même temps l'organe administratif en cause à réexaminer l'affaire, ce qui veut dire que son jugement a effet cassatoire en ce qui concerne la décision administrative. Le nombre des cas où le tribunal peut *modifier* la décision d'un organe administratif est minime.

En vertu de la loi sur les règles générales de la procédure administrative, il y a une voie de recours contre le jugement des tribunaux compétents pour statuer en *première instance* sur les plaintes déposées à titre d'illégalité contre des décisions administratives (tribunaux de district des villes où se trouve le siège d'un tribunal départemental, resp. le Tribunal central des arrondissements de Budapest); l'appel est porté devant les tribunaux départementaux, resp. le Tribunal de la Ville de Budapest. Mentionnons ici l'opinion d'un nombre grandissant de représentants de la doctrine selon lesquels le régime actuel de recours de deux degrés contribue à traîner les affaires inutilement en longueur, de sorte qu'il y aurait lieu de se contenter de la possibilité d'une révision judiciaire d'un seul degré.

VI. Selon la loi II de l'an 1975 sur les *assurances sociales* et son arrêté d'exécution, ce sont les conseils, respectivement les commissions de sécurité sociale qui poursuivent les procédures dans les affaires contentieuses nées du bien fondé des diverses prestations sociales. Contre les décisions de ces organes de la Sécurité sociale, les intéressés peuvent avoir recours au *tribunal*, dans le domaine d'affaires défini par le Conseil des ministres. A ces litiges sont à appliquer — à quelques exceptions près — les règles de procédure civile se rapportant aux procès administratifs (c'est-à-dire aux débats sur la validité d'un acte administratif).

Les règles se rapportant à la Sécurité sociale indiquent avec précision les antécédents de la demande introductive d'instance et le domaine de la possibilité de sa présentation. En ce qui concerne la structure des *jugements* prononcés dans les affaires d'assurances sociales, notamment la partie méritoire et à l'intérieur de celle-ci le contenu de la *motivation*, le Code de procédure civile ne comporte pas aucune règle spéciale. Par conséquent, la motivation du jugement se compose des mêmes éléments qui sont définis par les normes générales de la procédure civile.

VII. Selon les dispositions du Code du *travail*, les *conflits* surgissant entre les travailleurs et l'entreprise sur leurs droits et devoirs respectifs sont tranchés par les *commissions d'arbitrage du travail*, sauf si une loi ou un décret du Conseil des ministres ne fait pas exception à cette règle.

Les conflits du travail du personnel dirigeant sont jugés généralement par le *supérieur immédiat de service* de la personne ayant prise la décision faisant grief à l'employé occupant un poste plus élevé.

La décision de la Commission d'arbitrage du travail se compose de la *partie dispositive* et de la motivation. La première contient explicitement la sentence de la

Commission d'arbitrage et la spécification de la condamnation portée contre la partie succombante. Dans la *motivation* de la Commission d'arbitrage du travail doivent être indiqués: la substance de la plainte et du système de défense, les éléments probatoires et toutes les circonstances lesquelles la Commission a apprécié, les règles de droit appliquées, les calculs détaillés en vue de l'obligation numérique et finalement les motifs de la condamnation aux frais et dépenses.

Contre la décision de la Commission d'arbitrage on peut intenter un *recours* devant le Tribunal de travail.

Le jugement du tribunal de travail est susceptible d'*appel* au Tribunal de département compétent, dans le cas d'un jugement du Tribunal d'arrondissement rendu, s'il s'agit d'une controverse sur la responsabilité d'une entreprise ou bien d'un employé dépassant la limite fixée par la loi.

Le chapitre de Code de procédure civile ayant trait aux conflits du travail ne contient aucune disposition spéciale ayant trait aux parties intégrantes de la décision du Tribunal de travail, notamment à sa *motivation*. C'est-à-dire qu'il faut nous tenir à la même constatation que dans les procès sur les prestations sociales: c'est que à la structure et au contenu de la motivation les dispositions générales de Code de procédure civile sont à appliquer.

VIII. Les règles des „*procès économiques*” contenues par l'avant-dernier chapitre du Code de procédure administrative énumèrent avant tout les diverses espèces existantes de ces différends juridiques entre les organisations socialistes (ou selon l'expression en vigueur depuis 1977, organisations économiques, p. ex. entreprises, trusts, coopératives).

Ces procès — avec quelques exceptions — sont de la compétence d'attribution du Tribunal de département; mais il y a certaines catégories d'affaires, dans lesquelles c'est le Tribunal d'arrondissement, respectivement la Cour suprême qui ont une compétence exclusive.

Le jugement comprend partie dispositive et motivation dans les procès économiques aussi. Le paragraphe y relatif du Code de procédure civile — différent de la règle générale — mentionne en premier lieu la *motivation*, englobant l'essentiel de la requête et de la défense, l'exposé des faits arrêté par le tribunal avec l'énumération des preuves, ainsi que l'indication des insuffisances dans l'activité des parties (disposition spécifique ne figurant pas parmi les règles générales du Code de procédure civile), suivie à la fin par les motifs juridiques et économiques du *jugement*.

TARTALOMJEGYZÉK

I. Bevezetés	3
II. A bíróságok feladatára vonatkozó általános tételek	4
III. A polgári bírói ítélet indokolása	5
IV. A büntetőbírói ítélet indokolása	8
V. Az államigazgatási határozat megtámadása iránti perek	11
VI. A társadalombiztosítási perekben hozott ítéletek és indokolásuk ...	14
VII. A munkaügyi perekben hozott ítéletek és indokolásuk	17
VIII. A gazdasági perekben hozott ítéletek és indokolásuk	19
Résumé	23